

ПРОПАГАНДА И ЈАВНИ НАРАТИВИ У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

Пропаганда и јавни наративи у социјалистичкој Југославији

Уредници

Бојана Богдановић
Кристијан Обшуст

Нови Сад – Београд, 2021.

The propaganda and public narratives in Socialist Yugoslavia

Editors

Bojana Bogdanović
Kristijan Obšust

Novi Sad – Belgrade, 2021

Издавачи

Архив Војводине
Етнографски институт САНУ

Главни и одговорни уредници

Др Небојша Кузмановић
Проф. др Драгана Радојичић

*Уредник Монографских издања
Етнографског института САНУ*
Др Јадранка Ђорђевић Црнобрња

*Редакција Монографских издања
Етнографског института САНУ*

Проф. др Драгана Радојичић, др Мирослава Лукић Крстановић,
Др Младена Прелић, др Ивана Башић, др Милеса Стефановић-Бановић

Уредници

Др Бојана Богдановић
Кристијан Обшуст

Рецензенти

Проф. др Марина Мартинова
Проф. др Жолт Лазар
Др Срђан Радовић

ISBN 978-86-81930-12-0

ПРОПАГАНДА И ЈАВНИ НАРАТИВИ
У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Зборник радова

THE PROPAGANDA AND PUBLIC NARRATIVES
IN SOCIALIST YUGOSLAVIA

Collection of papers

Нови Сад - Београд, 2021.

Садржај

Предговор: *Увод у Зборник радова* 7

Споменичко наслеђе

Владимир Кривошејев и Жељко Бјељац: *Замена наратива у циљу идеолошке пропаганде: Студија случаја Споменика борцима револуције у Ваљеву* 15

Катарина Доганцић-Мићуновић: *Меморијални комплекс „Кадињача”: идеолошки потенцијал, иницијатива за изградњу и одлике архитектонско-скулпторалне целине* 45

Јавне установе

Нина Аксић: *Биоскопска култура у Новом Пазару у периоду социјализма* 89

Бојана Богдановић: *Музејски наративи у дискурсу југословенског социјализма: Стална поставка Музеја устанка 1941. у Титовом Ужицу* 121

Штампани медији

Ивана Петровић: *Штампа у служби КПЈ на територији Војводине после Другог светског рата (1944–1953)* 149

Ивана Башић и Милан Томашевић: *Речник технологије: поглед изван „огледала”* 177

Свакодневица и празници

Милина Ивановић Баришић: *Социјалистички наратив и традиционална култура* 219

Бојан Арбутина: *Сремачке прославе Јулских свечаности 1945–1989* 249

Подаци о ауторима 271

Изводи из рецензија 277

Бојана Богдановић

Етнографски институт САНУ, Београд

bojana.bogdanovic@ei.sanu.ac.rs

Музејски наративи у дискурсу југословенског социјализма: Стална поставка Музеја устанка 1941. у Титовом Ужицу*

У раду се на примеру *Музеја устанка 1941.* у Титовом Ужицу дискутује о начину на који је, кроз музејску праксу, социјалистичка Југославија производила „знање о себи самој”. У складу са званичним социјалистичким „говором”, стална музејска поставка је, реконструкцијом и проширењем, 1961. године постала оквир политички митизованог наратива у коме је централна „тема” била Народноослободилачка борба. Ослањајући се на писане и визуелне изворе, улога музејских наратива у политичком животу југословенске заједнице као и функција музејске наратије о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941. анализира се у „унутрашњем” и „спољашњем” контексту.

Кључне речи: музеј, нација/национална држава, наративи, социјализам, Југославија, Титово Ужице, Музеј устанка 1941.

Museum’s narratives in the discourse of the Yugoslavian socialism Permanent exhibition at the Museum of the 1941 Uprising in Titovo Užice

The paper discusses, with the example of *the Museum of the 1941 Uprising* in Titovo Užice, the way in which, through museum practices, socialist Yugoslavia produced “knowledge about itself”. In accordance with the official socialist “speech”, the permanent museum exhibition become, in 1961, as a result of its

* Овај текст је резултат рада у Етнографском институту САНУ који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години број: 451-03-9/2021-14/200173 од 05.02.2021.

reconstruction and expansion, the frame of the politically mythicized narrative where the central “topic” was the People’s Liberation fight. Relying on written and visual sources, the role of the museum’s narratives in the political life of the Yugoslavian community as well as the function of the museum’s narrative about the nation through the permanent exhibition at the Museum of the 1941 Uprising is analyzed in an internal and external context.

Key words: museum, nation/nation state, narratives, socialism, Yugoslavia, Tito-vo Užice, the Museum of the 1941 Uprising

1. Увод

Било да о националној држави мислимо као о замишљеној заједници или као о вредности, неопходно је да постоје социјални механизми за њихово успостављање и одржавање те су савремени музеји имали значајну улогу у кодификацији националних и државних вредности у многим деловима света (Simić 2017, 119–120).

Током последњих неколико деценија, у свету је почело да се преиспитује општепознато лице музеја као „објективног”, „непристрасног” и „недискутабилног” чувара и тумача људске историје и укупне стварности (Gavrilović и Stojanović 2008, 3). Многи аутори који истражују различите начине практиковања музејске делатности, деле мишљење да *музеји утеловљују идеологију*. „И то не било какву идеологију”, како примећује Марина Симић, „већ идеологију националних држава” (Simić 2008, 47). Још од времена када је „Француска револуција дотадашње збирке краљева, аристократије и цркве пренела у власништво државе, наново их интерпретирала те их као националну баштину представила јавности у Лувру 1793. године” (Vrbanc 2013, 19), па до савременог тренутка, музеји су били и остали интегрални део процеса (ре)изградње *нација/националних држава*. Наиме, *музеализација*, у смислу једне од могућих *институционализација*, националних идеја подразумева дискурс музеја као учинковитог друштвеног инструмента. Као „идеални дисеминатори вредности” (Šola 2001, 121), музеји егзистирају као један од кључних механизма

у процесима уобличавања, креирања и потврде националних идентитета, одражавајући „све што се замишља као темељни поредак света и што се рефлектује као сама истина (националног – прим. аут.) бића (Cvetković 2001–2002, 59). Другим речима, у процесима формирања и реализације „националних пројекта”, музеји „служе за производњу ’друштвеног знања’ као основне кодификацијске моћи државе” (Simić 2008, 48). Сакупљање *националне* културне баштине, заштита *националне* традиције и презентација *националних* културних добара (при чему се подразумева да је око значења и садржине наведених појмова постигнут друштвени консензус), препуштени су првенствено *националним музејима*.¹ Они се, „као установе, збирке или прикази који заступају, артикулирају и приказују доминантне националне вредности, митове и реалности” (Aronsson и Elgenius 2011, 10), у хетерогеним просторним и временским контекстима, јављају и развијају различитом динамиком: у земљама у којима је ток историјских збивања омогућио „стабилно” формирање националних држава, национални музеји „нису у толикој мери истицали национални предзнак, као у случају национално неуједињених Немаца и малих народа, који су у таквој врсти музеја видели могућност не само афирмације свог националног идентитета него и могућност опстанка” (Maroević 1993, 41). Међутим, нису искључиво национални музеји ти који пружају осећај идентитета, континуитета и повезаности. Током историје, неки музејски пројекти, подржани од стране различитих појединаца и идеологија, на многе су начине јаче исказивали своју националну природу (Aronsson и Elgenius 2011, 8–9). Чини се да су три централне околности/контекста у којима државе и музеји иду „руку под руку”: 1) формирање националних држава (музеји као места у којима се утврђују и артикулирају националне вредности и идентитети нових или потенцијалних националних држава); 2) прилагођавање новим околностима (музеји као места у којима се нуди „отворенији” приказ нације те активније преговарају о савременим питањима) и/или 3) угроженост државности/суверенитета (музеји као места у којима се изражава посебност, важност и моћ сопствене нације као начин одбране од политичких изазова) (види Aronsson и Elgenius 2011, 9–10). У тим и таквим околностима, музејска активност престаје да буде „пуко прикупљање,

¹ Више о концепту националних музеја у оквиру дискурса националних идентитета види у Gavrilović 2011; Simić 2008; Kaplan 1996; Harvey 1996; Šola 2001; Maroević 1993; Macdonald 2003; Knell 2011. итд.

аналитичка обрада, чување и креирање изложби за експерте и упућене посетиоце” (Свјетићанин 2015, 558), већ се ставља „у функцију националне идеје и националне културне политике” (Ропачић 2014). Када се сублимирају мишљења различитих теоретичара, у наведеним друштвеним условима два су примарна задатка музејских установа: 1) стварају *кохезију* унутар државне заједнице и 2) *диференцирају* хомогену националну групу у односу на друге.

Појам и улога музеја у процесима креирања и манифестације националног идентитета неодвојиво је везана и за процес консолидовања *ФНРЈ*. Обнова порушене земље и изградња социјализма, подразумевала је ревитализацију ратом оштећених институција културе, отварање нових и реформу постојећих музеја (Јагдхuhn 2017, 12).² У првим послератним годинама, на простору целе новоформиране државе, број музејских институција се повећао. У Југославији их је 1959. године било 311.³ Развој музејске делатности одвијао се у оквиру важећих законских регулатива, које су нове народне власти донеле након ослобођења. На музејске институције примењиване су одредбе заједничких правних аката о музејској делатности за територију целе Југославије (*Закон о прибирању, чувању и расподели књига и других културно-научних предмета*, 1945; *Основна уредба о музејско-конзерваторској струци*, 1947; *Правилник о приправничкој служби, стручним испитима и курсевима у музејско-конзерваторској струци ФНРЈ*, 1948. и тако даље), и/или републичких музејских легислатива (*Закон о музејима* проглашен је у Босни и Херцеговини 1947, у Македонији 1948, у Србији 1951. и тако даље). Поред примарне функције да „у

² Раст броја музејских институција у послератној Југославији прати и оснивање стручног часописа *Музеји* (први број је публикован 1948. године) као и формирање републичких *Друштава музејских радника*, задужених за решавање теоретских и практичних питања струке и размену знања музејских радника, која су се 1952. године удружила у *Савез музејских друштава Југославије* (види Јагдхuhn 2017).

³ Од тога највише у Хрватској – 115, у Словенији је било 57 музеја, у Босни и Херцеговини 21, у Македонији 18, у Црној Гори 14 музеја, док је у Србији било 86 музејских и сродних субјеката (музеји, галерије, збирке и ризнице), од којих се 24 налазило у Београду (Кривошејев 2011, 299).

сврху проучавања, образовања и задовољства набавља, чува, истражује, комуницира с публиком и излаже материјална сведочанства о људима и њиховој околини”, идејно-политички рад музеја никада није скриван – они су окарактерисани као „важна полука у широком народном просвећивању” (Kumović 2004, 86).

У складу са новом службеном идеологијом социјалистичке Југославије, идејне окоснице сабирачке и изложбене активности музеја биле су, како наводи Наташа Јагдхухн: а) револуција предвођена Комунистичком партијом Југославије и историја радничког покрета, уз посебан осврт на идеје радничког самоуправљања, б) „Народноослободилачка борба” и кроз њу изнедрено „братство и јединство” и в) колективна жртва, интернационализам и толеранција „Другог” (види Jagdhuhn 2017, 13). Тематске и програмске оријентације југословенских музеја показују да су најчешће музеализовани датуми, места, личности, догађаји и предмети из контекста Другог светског рата, те су најбројнији постали музеји који прикупљају, чувају и излажу изворни материјал који се односи на ток, развитак и тековине Народноослободилачке борбе. Са циљем комеморације датума и места „великих партизанских епопеја”, истакнутих револуционара и жртава фашизма, установљено је да би тематска структура сваког завичајног музеја требало да, поред природе, историје и социјалистичке изградње краја, приказује и НОБ краја (види Krivošejev 2011, 300; Jagdhuhn 2017, 16). Такође, постојала је и препорука да: „ако крај, област, срез или град имају нарочит значај у Народноослободилачком рату [...] нужно ће се формирати, поред завичајног музеја и засебан музеј Народноослободилачког рата” (Krivošejev 2011, 300).

2. Музејска наратива о нацији у дискурсу југословенског социјализма

Анализа музејске наративе о нацији у дискурсу југословенског социјализма полази од две основне претпоставке: 1) *национални идентитети* су конституисани кроз *наративе/наративност* и 2) *музеји* репродукују *националне наративе*. Имајући у виду да се у основи наведених полазних тачака налазе изузетно сложени појмови, неопходно их је укратко појаснити, након чега ће њихов међуоднос

бити приказан на примеру сталне поставке *Музеја устанка 1941.* у Титовом Ужицу.

1) Национални идентитети су конституисани кроз наративе/
наративност

Неопходно је, на првом месту, истаћи да се *нација* у раду схвата као именована људска популација са заједничком историјском територијом, заједничким митовима и историјским сећањима, заједничком масовном, јавном културом, заједничком економијом и заједничким законским правилима и дужностима свих припадника (Smit 2010, 30). Сходно наведеном одређењу нације које се узима у обзир, одређена је и природа *националног идентитета* – према Ентони Смит (Anthony Smith) обележја националног идентитета су: историјска територија, односно домовина; заједнички митови и историјска сећања; заједничка масовна култура; заједничка законска права и дужности припадника нације; заједничка економија, с територијалном мобилношћу припадника нације (Smith према Radenović 2006, 224). Најобухватнији и најсложенији облик колективног идентитета у оквиру политичке целине, модерне државе, не претпоставља асимилацију и укидање разлика већ се заснива на дефиницији општег референтног оквира који омогућује осећање припадања и заједништва, али не као једног унификованог модела (види Golubović 1995, 133–169).

Како примећује Хоми Баба (Homi Bhabha), у центру сваке нације налази се *нарација*: приче о националном пореклу, митови о очевима оснивачима, родословље хероја (види Bhabha 2003, 312). Без обзира на то да ли су дефинисани као „временски ограничени линеарни облици који се могу чути, видети или прочитати” (Keen 2003, 16) / „консталације веза уграђених у времену и простору и конституисаних оним што се назива ’causal emplotment’ – превођење догађаја у епизоду и давање догађају значења које проистиче из укупне приче” (Somers према Vanović 2012, 1042) / „’начин сазнања’ или ’когнитивне схеме’ којима примамо и интерпретирамо свет” (Rimmon-Kenan 2006, 14) и тако даље, *наративи* су уграђени у *основу идентитета* сваке од нација. Један од најчешће коришћених наратива у готово свим политичким системима јесте *наратив о пореклу*. Нема друштва које почетак свог стварања или почетак своје политичке биографије

не транспонује на мање-више митски план примордијалног догађаја – он даје смисао његовом животу, јасније говори о његовом идентитету и важно га је споменути како би показао одакле потиче и ко је (види Ђорђевић 1986, 13).

2) Музеји репродукују националне наративе

С обзиром на то да нације управо кроз државу, односно државне институције у наративној форми испољавају своје идентитете, *музеји* као јавне установе у служби друштва и његовог развоја, раде на томе да репродукују кохерентне *националне наративе* како би они „били линеарни и сингуларни и како не би дозволили постојање било каквих амбиваленција и фрагментарности” (Perić Momčilović 2016, 83). Чини се да је за разумевање улоге музеја у репродукцији кохерентних *националних наратива* најрелевантније виђење музеја „не као баштинске, већ као *информацијске* установе” (MacDonald према Miklošević 2014, 59). У наведеном моделу музејске комуникације централно место не заузимају музеалије, без обзира на формат, већ *информације*, као темељ музејске поруке *повезане у причу, односно наратив*.⁴ Самим тим, основне функције музеја као *наративног механизма* који омогућава „читање” музејског материјала као трагова, репрезентација, одраза и/или сурогата нација (види Popadić 2014), јесу оне које су везане за информације – њихов *одабир, повезивање и пласирање*. Такође, музејска нарација о нацији није само „пука дескрипција или приказ нечега што већ постоји независно од њега”, већ *јединство* приче, казивања, про-тагонисте и публике, које конституише заједницу, њене активности и њену кохерентност на првом месту” (Carr 1986, 117–131). Требало би нагласити још и то да су наративи које пласирају музеји као званичне, државне институције заправо *јавни наративи* (види Somers 1992, 603–605), који кроз перцепцију и разумевање институција у које је појединац уграђен, пружају одговор на питање „ко сам ја?” (види Vanović 2012, 1044).

⁴ О другим (и другачијим) моделима музејске комуникације види у: Knez и Wright 1970; Cameron 1968; Maroevićev 1993; De Borhegyi 1963; Hooper Greenhill 1999. итд.

2. 1. Музејска нарација о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941.⁵

Оснивање *Иницијативног одбора за прикупљање старина у ужичком крају* 12. јула 1946. године, узима се као зачетак рада Народног музеја у Титовом Ужицу, а отварање изложбе „Народноослободилачка борба, обнова и изградња у ужичком округу” у просторијама Градског народног одбора 24. септембра 1946. године као званичан почетак рада ове установе културе. У наредном периоду, кроз активности *Друштва за прикупљање и заштиту старина у ужичком крају*, наставља се организован рад на стварању музеја у оквиру секција: археолошко-историјске, етнографске, природњачке и народноослободилачке борбе и обнове. Истовремено се ради на његовом смештајном решењу у згради бивше Народне банке Краљевине Југославије, у којој је у јесен 1941. године било седиште Врховног штаба НОПОЈ-а и Централног комитета КПЈ-е.⁶ *Музеј устанка 1941.* свечано је отворен 7. јула 1948. године. До 1956. године тродимензионални предмети, фотографије и документи у археолошкој, етнографској, историјској, нумизматичкој, уметничкој, збирци НОБ-а и збирци социјалистичке изградње били су изложени у згради која је подигнута пре Другог светског рата за потребе Народне банке.⁷

На седници ЦК СКЈ и СУБНОР 1956. године одлучено је да се стална поставка реконструише и прошири другом зградом и подземним тунелима, трезорима, у којима је у јесен 1941. године радила прва Партизанска фабрика оружја и муниције и било смештено ци-

⁵ У методолошком смислу, истраживање значаја и функције коју је Музеј устанка 1941. у Титовом Ужицу имао у једнопартијском систему социјалистичке Југославије базирано је на подацима пронађеним у релевантној литератури, писаним и визуелним изворима у дневној (*Вечерње новости* и *Политика*) и периодичној штампи (*Вести*, *Време* и *Борба*), фотодокументацији Народног музеја у Ужицу као и у разговору са вишим кустосом Народног музеја Ужице у Ужицу који сам, за потребе израде докторске дисертације, обавила 14. августа 2009. године у Ужицу.

⁶ Решењем Народног одбора градске општине Титово Ужице, бр. 9346 од 17. новембра 1954. године, Музеју устанка 1941. године су, на катастарској парцели 920 КО Титово Ужице, додељени некадашњи објекти Народне банке на управљање, и то – Прва и Друга зграда са подземним тунелима, трезорима.

⁷ У централном регистру Споменика културе Републике Србије води се под јединственим називом Историјске зграде у Ужицу, као непокретно културно добро од изузетног значаја.

вилно склониште. Нова поставка под називом „Устанак у Југославији 1941.” подељена је у пет тематских целина: у *првој сали* приказана су документа и предмети везани за мартовске догађаје у Југославији 1941. године;⁸ у *другој сали* представљен је материјал који се односи на дејство Ужичког партизанског одреда и партизанских одреда западне Србије и Шумадије, затим формирање Ужичке републике, боравак Врховног штаба НОПОЈ-а и СЦ КПЈ-е на слободној територији;⁹ у *трећој сали* приказан је даљи развој ослободилачке борбе и нарастање партизанских одреда;¹⁰ у *четвртој сали* представљен је материјал који обележава општи напад немачких и квислиншких сна-

⁸ На почетку сале изложени материјал илуструје збивања у земљи у другој половини марта наведене године; на левој страни предњег дела изложбеног простора приказан је материјал који документује бомбардовање Београда, продор окупаторских јединица, распад југословенске војске и повлачење Владе правцем Београд–Ужице–Сарајево; на панел-плочи у предњем делу изложбеног простора приказан је распад и подела Југославије; на десној страни предњег дела изложбеног простора изложена су документа о првим данима окупације, записник о стварању НДХ-е, долазак Адолфа Хитлера и Хајнриха Химлера у Марибор, фотографије обешених у Пожеги итд. У средњем делу сале изложена су документа ЦК КПЈ-е од 22. јуна и 12. јула 1941. године, затим прогласи покрајинских руководства, фотографије чланова Политбироа ЦК КПЈ-е, фотографија собе у којој је донета одлука о подизању устанка и витрина са оружјем које је коришћено у првим устаничким данима. У задњем делу сале приказане су акције партизанских јединица током лета 1941. године, затим карта полуослобођене и ослобођене територије у јесен наведене године и документа која сведоче о злочинима окупатора широм земље, фотографије стрељања, лични предмети стрељаних, сведочанства о прогонима присталица и учесника Народноослободилачке борбе у НДХ (види Станимировић и Марковић 1984, 7–14).

⁹ На почетку изложбеног простора представљен је материјал о догађајима везаним за ослобођење града, затим предмети везани за прве дане у ослобођеној територији као и партијска застава која потиче из 1920. године, када је у граду формирана комунистичка општина. На левој страни изложбеног простора приказане су просторије у којима је боравио Врховни штаб, затим соба врховног команданта као и материјална сведочанства о мерама које је спроводила нова народна власт. У средишњем делу изложбеног простора приказани су опрема, алат и предмети партизанских радионица, док је у одељку за штампу приказана машина партизанске штампарије и оригинални примерци новина (види Станимировић и Марковић 1984, 15–19).

¹⁰ У првом делу сале изложена је карта која показује територијално формирање и број партизанских одреда у земљи као и фотографије које сведоче о окупаторским злочинима. У средишњем делу приказана су документа која сведоче о издаји четника, њиховој сарадњи са окупаторима и злочинима које су вршили. У задњем делу сале изложене су фотографије са прославе Октобарске револуције, прогласи ЦК КПЈ-е, макета партизанског оклопног возила и тако даље (види Станимировић и Марковић 1984, 23–26).

га на слободну територију и отпор партизанских јединица;¹¹ у *подземним просторијама*, аутентичне машине Партизанске фабрике оружја и муниције смештене су у десном делу тунела, цивилно склониште је реконструисано са леве стране наведеног простора, док је простор попречног тунела искоришћен за смештај материјала и производа фабрике у различитим производним фазама. На крају муницијског одељења постављена је савремена композиција споменика посвећена настрадалима у експлозији,¹² док је на музејском платоу испред трезора постављен споменик настрадалим у експлозији 22. новембра 1941. године, рад вајара Бориса Анастасијевића. Основу металне скулптуре чини плато од сивих камених квадера и плоча, док се у средишњем делу између три бронзана крака неједнаке величине, који се при врху раздвајају, налази тело погинулог грађанина. Партизански тенк „хочкис“ (hotschkiss) постављен је на каменом постољу испред прве музејске зграде. У сукобу са немачким јединицама заплешен је 1941. године на путу Враћевшница – Горњи Милановац. Коришћен је приликом опсаде Краљева. Приликом напуштања слободне територије, Ужичке републике, избачен је из строја на путу према Новој Вароши. У Титово Ужице је пренет 1946. године.

Нову сталну поставку *Музеја устанка 1941.* свечано је отворио генерал-пуковник Отмар Креачић 3. јула 1961. године у оквиру централне прославе двадесетогодишњице устанка народа и народности Југославије (Дан бораца) одржане у Титовом Ужицу^{13, 14}:

¹¹ У првом делу изложбеног простора фотографије приказују оружану борбу ослободилачких одреда и чета широм земље. На челу изложбеног простора приказана је фотографија Радничког батаљона непосредно пред одлазак на Кадиња-чу, панорамски снимак бојишта, лични предмети бораца итд. У средишњем делу изложбеног простора приказана је карта главног правца повлачења партизанских јединица Ужице – Нова Варош, белешке Иве Лоле Рибара са подацима о партизанским јединицама, фотографије о злочинима у логору Јасеновац итд. У задњем делу изложбеног простора налазе се везане кости руку учесника НОП-а из Пожеге који су стрељани децембра 1941. године и копије заставе Прве и Друге пролетерске народноослободилачке бригаде (види Станимировић и Марковић 1984, 27–32).

¹² Због значаја који је имала за Устанички покрет, 22. новембра 1941. године изазвана је експлозија у Партизанској фабрици оружја и муниције, у циљу онеспособљавања за даљи рад, у којој је настрадало 120 особа, радника друге смене и грађана смештених у цивилном склоништу. Аутор Небојша Митрић је за наведену конструкцију употребио оригиналне деформисане делове оружја и муниције заостале у експлозији (види Станимировић и Марковић 1984, 20–22).

¹³ Више о централној прослави двадесетогодишњице устанка народа и народности Југославије (Дан бораца) у Титовом Ужицу види у Bogdanović 2019.

¹⁴ Занимљиво је напоменути да је јутро уочи свечане церемоније поводом обе-

Отварајући Музеј устанка овде у Титовом Ужицу, првом граду народне револуције, у граду који читав представља споменик револуције, ми се уједно сећамо тешког и славног пута који су наши народи прошли; тешких дана који су настали након окупације наше земље, бесмртне улоге друга Тита и Комунистичке партије Југославије у тим најсудбоноснијим данима. [...] Изложени експонати у овом Музеју речито говоре о првој години наше револуције и величини те борбе. [...] Ми се тиме истовремено одужујемо свим борцима Народноослободилачког рата, а посебно онима који су уградили своје животе у стварање и изградњу наше социјалистичке отаџбине. Зато је Музеј жив и трајан споменик ужичком периоду 1941. – најсудбоносијег и уједно најславнијег поглавља наше историје. Отварајући Музеј устанка народа Југославије, Савез удружења бораца Народноослободилачког рата Југославије, дубоко је уверен да ће он часно одговорати задацима који стоје пред њим – да ће чувати и развијати традиције НОБ-а, упознавати наше људе и будуће генерације са славним догађајима из 1941. године, са изборима, снагом и драгоценим искуствима наше револуције и на тај начин дати свој предлог даљој изградњи со-

лежавања Дана бораца директор Музеја устанка 1941. Новак Живковић ухапшен: „2. јула 1961. године два полицајца у цивилу дошла су у Музеј и замолила Новака Живковића да крене са њима. Речено му је да не сме бити у Музеју када друг Тито дође” (ж, 64 г.). Као разлог његовог хапшења моја саговорница наводи следеће: „Током 1941. године трајали су преговори између четника и партизана; то су били последњи покушаји да се на неки начин успостави сарадња између два покрета, мада у овом крају никада није ни било сарадње. Новак Живковић је у име партизана отишао да преговара. Ухапшен је и под присилом је дао изјаву четничком корпусу Божидара Ћосовића Јаворског да ће убити Јосипа Броза Тита. Тај документ не би ни видео светлост дана да га Венцеслав Глишић није пронашао у Архиву Војноисторијског института, у грађи Јаворског четничког корпуса и дао га једном кустосу у Титовом Ужицу. Он ми је рекао да није знао да ће то тако да буде. Био је нешто љут на Новака. То је био разлог зашто није било свечане церемоније. На отварању нису били присутни радници. Отмар је само пресекао врпцу” (ж, 64 г.). Новак Живковић званично није ухапшен, а на месту директора Музеја устанка 1941. остао је до 1966. године.

цијализма у нашој земљи, том бесмртном делу Комунистичке партије Југославије, друга Тита и наших радних људи. Нека ова установа служи на понос граду Титовом Ужицу и нашим народима. Нека она буде незамењива ризница историјске истине и васпитача наших социјалистичких градитеља и бранилаца мира, слободе и независности наше домовине.¹⁵

Другог дана прославе Дана бораца (4. јула 1961. године), према утврђеном програму, Јосип Броз Тито је, у 12.20 часова, посетио Музеј устанка 1941. Са њим у пратњи били су Александар Ранковић, Јован Веселинов, Иван Гошњак, Срећко Недељковић, Коча Поповић и Слободан Пенезић Крцун. До краја текуће године, Музеј устанка 1941. посетило је 46029 посетилаца.¹⁶

У сталној поставци Музеја устанка 1941. наратија о заједничкој оружаног борби југословенских народа против окупатора има *чврст и ограничен линеарни ток*: „прича” о отпору за ослобођење од фашистичке опсаде у окупираног Југославији током Другог светског рата почиње збивањима у земљи у другој половини марта 1941. године, а завршава се стрељањем учесника НОП-а, децембра исте године. Као и у сваком наративу, дуж *хронолошке осе*¹⁷ сукцесивно су приказани најважнији догађаји у првој години народне револуције. Њихова укупност и унутрашња веза, коју чине преласци из једне ситуације у другу, односно хронолошки низ логички повезаних догађаја (види Miladinov 2016, 50–52) конституишу фабулу посматраног музејског „текста”. Прича о југословенској нацији подељена је на *секвенце и призоре*, (слике). Секвенце су, као већи заокружени делови радње, по-

¹⁵ Говор генерал-пуковника Отмара Креачића приликом отварања Музеја устанка 1941. (*Политика*, 4. јул 1961. године, стр. 2; *Борба*, 4. јул 1961. године, стр. 3; *Вести*, 13. јул 1961. године, стр. 2).

¹⁶ Податак добијен у правно-административној служби Народног музеја Ужице у Ужицу.

¹⁷ Кључни елемент било које дефиниције наратива представља хронолошки редослед (Banović 2012, 1049).

сетиоцима предочени одвојеним просторним целинама; с обзиром на то да је поставка под називом „Устанак у Југославији 1941.” подељена у пет тематских целина, пет је и секвенци од којих се свака дели на призоре (слике) – мање фабуларно-тематске јединице изазване изменом ликова. Примера ради, прву наративну секвенцу (сала I) чине следеће слике: 1) из мрака „вреба” подмукла Хитлерова фигура; 2) текст Тројног пакта од 25. марта; 3) Цветковић се рукује са Рибентропом; 4) 27. март у Београду, Ужицу и другим градовима; 5) оружани напад на Југославију; 6) генерали се дописују; 7) капитулација југословенске војске; 8) долазак окупатора; 9) Павелић приступа Тројном пакту; 10) Хитлер долази у Марибор; 11) Политбиро Централног комитета Комунистичке партије је на окупу; 12) прогласи и позив на устанак и 13) Немци стрељају, вешају.¹⁸ Прва секвенца уједно представља и *пролог* (грчки: *πρόλογος*, „предговор”), који има улогу да смести ликове и радњу у шири контекст тако што посетиоцу Музеја устанка 1941. даје најбитније информације неопходне да се разуме даљи ток радње. У следећој наративној секвенци (сала II) долази до инверзије, нарушавања равнотеже, односно промене којом се једна ситуација мења другом (види Vasiljević 2009, 150). *Занлет* музејске „приче” почиње ослобађањем Ужица, септембра 1941. године и стварањем простране слободне територије у овом делу Србије након герилске борбе Ужичког партизанског одреда и партизанских одреда западне Србије и Шумадије. Живот у Ужичкој републици приказан је низом призора, слика: 1) командант Јерковић на белом коњу врши смотру чета на градском тргу – застава слободе је развијена; 2) почињу да раде предузећа и радионице; 3) формирају се први органи народне власти итд.¹⁹ У трећој се наративној секвенци, у функцији уверљивог и убедљивог приповедања о даљем развоју отпора у окупираној земљи, користи *градација* која је у традицији реторике, односно књижевне теорије, дефинисана као стилска фигура настала таквим избором речи, слика и мисли којом се изазива поступно јачање, или пак слабљење, почет-

¹⁸ Слике у оквиру првог чина реконструисане су на основу новинског чланка „Ризница докумената револуције” објављеног у *Вестима* 3. јула 1961. године на стр. 12.

¹⁹ Слике у оквиру другог чина реконструисане су на основу новинског чланка „Ризница докумената револуције” објављеног у *Вестима* 3. јула 1961. године на стр. 12.

ног дојма.²⁰ У сали III сталне поставке Музеја устанка 1941. поступно се, по јачини доживљаја, нижу следећи призори, слике: 1) колоне партизана прерасле су у бригаде; 2) прослава Октобарске револуције у Ужицу; 3) довођење 316 немачких војника заробљених код Крупња итд.²¹ *Преокрет* доноси четврта наративна секвенца, сала IV – борба се разрешава и приводи крају и већ се јасно види, или наслућује, њен несрећан исход за главне јунаке. Приповедачки обрт у музејској нарацији о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941. представља Прва непријатељска офанзива коју су од септембра до новембра 1941. године предузеле немачке снаге у западној Србији са циљем гушења устанка, односно заузимања слободне територије познате под називом Ужичка република.²² Једна од најопсежнијих војних операција које су на простору бивше Југославије предузеле снаге Сила осовине, приказана је као митска „борба између Добра и Зла, Правде и Неправде, Светла и Таме, Истине и Лажи” (Nedeljković 2007, 47): 1) Раднички батаљон полази на Кадињачу; 2) борци гину; 3) повлачење партизанских јединица Ужице – Нова Варош; 4) стрељање рањеника на Златибору; 5) вешање политичких комесара партизанског одреда...²³ *Према Питеру Бруксу (Peter Brooks) за сваку нарацију кључан је завршетак: „сама могућност посредовања значења секвенцом и временом условљена је антиципираном структурирајућом моћи завршетка: нешто бескрајно било би и лишено значења, док би одсуство завршетка угрозило почетак”* (Brooks 1998, 230). У последњој наративној секвенци (подземне просторије Музеја), сукоб се завршава и посетилац има осећање потпуности и завршености радње, односно довршености драмског лика, његове судбине:²⁴ 1) непријатељ поново држи свежањ лисица, окова и синцира; 2) Немци стрељају; 3) зау-

²⁰ Gradacija. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22956>. Pristupljeno 20. 11. 2020.

²¹ Слике у оквиру трећег чина реконструисане су на основу водича „Кроз Музеј устанка 1941.” (Станимировић и Марковић 1984, 27–32).

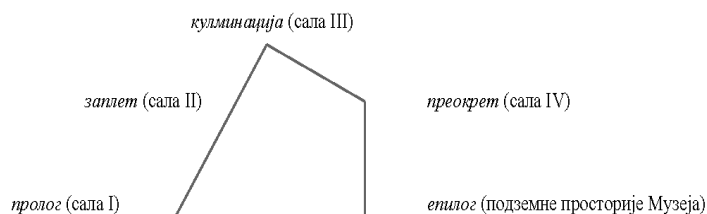
²² Како примећује Немања Звијер, нарација о седам непријатељских офанзива постала је важно место сећања и један од важнијих сегмената на којем се градио идеолошки монопол, али и значајно средство за редуцију комплексности Другог светског рата на територији Југославије (Perić Momčilović 2016, 29).

²³ Слике у оквиру четвртог чина реконструисане су на основу водича „Кроз Музеј устанка 1941.” (Станимировић и Марковић 1984, 23–26).

²⁴ <https://www.opsteobrazovanje.in.rs/srpski-jezik/knjizevnost/drama/>

стављена је машина која у фабрици оружја пуни чауре; 4) бомбе из ужичке ливнице нису дорађене; 5) Фриц мирно пуши крај вешала босих сељака...²⁵

Дакле, музејска нарација о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941. има композицијску схему уобичајену за класично *драмско дело* (експозиција, заплет, кулминација, перипетија и расплет):²⁶

Графикон бр. 1: Композицијска схема музејске нарације о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941.

2. 2. Зашто стална поставка Музеја устанка 1941. „прича причу” о југословенској нацији?

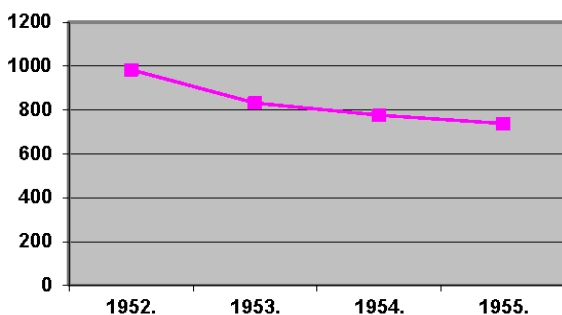
Наратив се састоји из секвенци које нам, ређајући се, дају одговор на питање шта је прича. Али, наратив нам увек нуди и одговоре на питање зашто се прича приповеда – читљиве у бројним евалуативним изјавама наратора (Vasiljević 2009, 151).

Имајући у виду да су наративи „обично говорени у специфичном контексту и за посебне *потребе*” (Banović 2012, 1041), неопходно је предочити шири оквир у коме се стална поставка Музеја устанка 1941. посматра као „место у коме се изражава посебност, важност и

²⁵ Сlike у оквиру петог чина реконструисане су на основу новинског чланка „Ризница докумената револуције” објављеног у *Вестима* 3. јула 1961. године на стр. 12.

²⁶ С обзиром на то да различите форме наратива пружају могућност за исто толико различитих аналитичких интерпретација, анализа музејске нарације о нацији кроз композицијску схему драмског дела само је једно од могућих „читања”; примера ради, наративи се могу анализирати и на основу њихових структуралних обележја (види Jacobs 2002), темпоралне и просторне (повезаности са другим догађајима (види Somers 1992), њихове функционалности (види Ricoeur 1991) итд.

моћ сопствене нације” (Aronsson и Elgenius 2011, 10). Наиме, у периоду након 1952. године прокламовани комунистички ставови нису примењивани у пракси, што је за последицу имало смањење броја чланова у партијским организацијама (види Gligorijević 1992, 380). Примера ради, број чланова ЦК СКЈ Среза ужичког 1952. године износио је 983, 1953. године 831, 1954. године 776, док се 1955. године број чланова спустио на 738 (Gligorijević 1992, 380–383), при чему би требало имати у виду да је укупан број становника у ужичком крају перманентно растао из године у годину.²⁷

Графикон бр. 2: Број чланова ЦК СКЈ у Срезу ужичком у периоду 1952–1955. године

Неки од проблема са којима се, у унутрашњој организацији, суочавала СКЈ били су „самовоља, бирократизам и расипање друштвених средстава”, „недовољан утицај комуниста у преваспитавању људи у духу социјализма”, „уска и погрешно схваћена улога пропатора” итд. Појачавање партијске дисциплине и њеног утицаја на државне органе извршено је на седници Извршног комитета ЦК СКЈ 6. фебруара 1958. године, са којег је послато писмо свим партијским организацијама (Gatalović 2014, 127). У њему је констатовано да се „организација као целина није снашла под новим условима даљег

²⁷ Два су основна разлога зашто се на овом месту наводи пример Среза ужичког: први и основни је тај што је огледни музеј у територијалном смислу смештен у Титовом Ужицу, а други је општепознати историјски значај и улога коју је наведени град имао у Народноослободилачкој борби.

развоја социјалистичке демократије и од комуниста је затражено да се конкретније боре за решавање одређених задатака” (Gligoriјевић 1992, 380). Унутрашње проблеме пратила је и неповољна спољнополитичка ситуација, изазвана кризом око територије града Трста, међународно опредељење Југославије да у Хладном рату, у коме је крајња заоштреност у односима између великих сила СССР и САД крајем 50-их и почетком 60-их година двадесетог века кулминирала Кубанском кризом, као „ничија земља” између Истока и Запада задржи курс „неутралности”, формирање Покрета несврстаних на оснивачкој конференцији 1961. године у Београду итд. (Bogdanović 2019, 132).

Чини се да се у тим и таквим околностима *функција* музејске наратије о нацији кроз сталну поставку Музеја устанка 1941. може анализирати у два контекста: „унутрашњем” и „спољашњем”. Другим речима, два су примарна разлога зашто стална поставка Музеја устанка 1941. „прича причу” о југословенској нацији: први је хомогенизација југословенске друштвене (заједнице, кохезија *унутар* државне границе), а други је *диференцијација* хомогене националне групе у односу на *Друге*. Са једне стране, имајући у виду економски, социјални, етнички, културни, језички, религијски и историјски спецификум Југославије након Другог светског рата, држави довољно великој и довољно снажној да буде свестрано хетерогена била је, на првом месту, неопходна *хомогенизација* некохерентне друштвене заједнице. Будући да свака група у конфликту има „сопствену причу, односно сопствену верзију историје као следа догађаја” (Rimmon-Kennan 2006, 12), музејским наративом о Народноослободилачкој борби свака од тих „истина” уграђена је у основу идентитета нове југословенске нације. Зато је у наративним оквирима сталне поставке Музеја устанка 1941. нарочита пажња била посвећена *заједничкој* борби против окупатора која је изнедрила нове *заједничке* „свете” личности, нова *заједничка* „света” места, нове *заједничке* „иконе”, нове *заједничке* „мученике” и тако даље (види Васиљевић 1992, 95). Подсећањем на заједничко искуство рата, жртве фашизма, чија је борба представљена као пример мучеништва и храбрости, на датуме и места „великих партизанских епопеја”, истакнуте револуционаре и комунистички режим који их је изнедрио, југословенска нација се наративизује као „коначан, ограничени простор насељен кохерентном и уједињеном заједницом која је затворена за све друге идентитете осим националног” (Higson према

Perić Momčilović 2016, 90). Управо је тај *заједнички историјски наратив* предуслов националности (види Ramet 2007, 26) – он се „као ’историјско сећање’ протеже на нове генерације, учвршћује идентитет колектива, дајући му временски континуитет и осећање да су његови чланови, преци и потомци, повезани заједничком судбином” (види Golubović 1999, 28). Са друге стране, Југославија као држава, довољно велика и довољно снажна да буде свестрано хетерогена, „гледа изван својих граница, изражавајући своју различитост у односу на друге, проглашавајући свој осећај другости” (Higson према Perić Momčilović 2016, 90). Наиме, с обзиром на то да „прича” о југословенској нацији почиње догађајима у другој половини марта 1941. године у тадашњој Краљевини Југославији, ван наративног оквира остају сва збивања, из европског и светског контекста, која су претходила почетку Другог светског рата у Југославији. И поред тога што је позициониран као један од најзначајнијих историјских догађаја, Други светски рат се у изложбеном простору сталне поставке Музеја устанка 1941. посматра искључиво из „локалне перспективе и везује за период у коме се одвијао на територији Југославије” (Manojlović Pintar 2011, 87). Дакле, посматраним музејским наративом група *ми* (Југословени) се јасно позиционира у односу на *Друге*:

$$A : „ми” \leftrightarrow „они” : B \rightarrow A \neq B = „ми” \neq „они”$$

Како би одредила поделу „између *унутра* и *споља*, *нас* и *њих*, *домаћег* и *страног* на један ексклузиван начин, третирајући етничку државу као највишу вредност и маргинализујући индивидуална права, али и права свих других, осим етничких, група” (види Golubović 1995, 133–169), држава је у реконструкцију и проширење сталне поставке Музеја устанка 1941. инвестирала значајна материјална средства.²⁸

²⁸ Делатност Музеја устанка 1941. првенствено је финансирао Градски народни одбор у Титовом Ужицу, а касније Народни одбор општине Титово Ужице (Скупштина општине Титово Ужице). Финансирање самоуправних интересних заједница културе обезбеђено је из средстава СИЗ културе Титово Ужице.

година	уложена средства
1956.	2681000 старих динара
1957.	3624000 старих динара
1958.	5240222 старих динара
1959.	5380000 старих динара
1960.	5629000 старих динара
1961.	11617094 старих динара

Табела бр. 1: Преглед расположивих средстава у периоду од 1949. до 1961. године²⁹

С обзиром на то да је у уводном делу рада наглашено да музејска нарација о нацији представља „јединство приче, казивања, протагонисте и публике” (Carr 1986, 117–131), неопходно је поменути и *посетнице* Музеја устанка 1941. Године 1961. евидентирано је 46029 посета, што је неупоредиво више у односу на период пре реконструкције и проширења сталне музејске поставке.³⁰ Неке од импресија забележене су и објављене у ужичким *Вестима*: „Сусрет са револуцијом је свакодневан. Збиља, зар зграда Музеја није револуција? Увече, док шетам, доживљавам тај сусрет. Овде је – као да се преслишавам из историје – два месеца боравио Врховни штаб на челу са другом Титом. Тада је, као и сада, пред зградом био исти овај тенк” / „Родила сам се 23. новембра 1941. године. Када год прођем поред ове зграде, а то чиним свакодневно, ја се сетим свог рођења и битке Радничког батаљона на Кадињачи. Срећна сам што сам стасала са револуцијом, што је моја младост и њена” / „Данас нас Музеј подсећа на те велике дане. Сазнање да се револуција рађала у овом граду посебна је радост. Њена снага и наша је. Њена лепота – лепота је наше младости.

²⁹ Податак добијен у правно-административној служби Народног музеја Ужице у Ужицу.

³⁰ Године 1948. Музеј устанка 1941. посетило је 7714 посетиоца, 1949. године 14301 посетилац, 1950. године 14476 посетилаца, 1951. године 13692 посетиоца, 1952. године 10843 посетиоца, 1953. године 8851 посетилац, 1954. године 8878 посетилаца и 1955. године 9779 посетилаца, 1959. године 12550 посетилаца и 1960. године 2986 посетилаца.

Осећање поноса расте као плима” итд.³¹ Из наведених импресија, које су са собом понели посетиоци сталне поставке Музеја устанка 1941, јасно је да музејска нарација о нацији за музејску публику има првенствено *афективни* (емотивни) као и *когнитивни* (сазнајни) ефекат, који, како наглашава Загорка Голубовић, представљају „перцепцију индивидуе о себи самом као различитом бићу, у складу са собом, а одвојеном од других, које показује релативну доследност у понашању и доживљају себе” (Golubović 1999, 102).

Дакле, један од музеја који је у периоду након Другог светског рата постао место легитимизације нових политичких елита социјалистичке Југославије јесте и Музеј устанка 1941. у Титовом Ужицу. Као део сложене групе јавних институција које су служиле за производњу „друштвеног знања” у/о режиму који је имао доктринарно разрађену идеологију и јединствену елиту на власти, посматрани музеј је „потпуно усклађено са осталим сегментима јавног говора, креирао слику географских граница (реалних и/или жељених/пројектованих) које обухватају ’национални’ простор, а чија се добра/вредности приказују и себи и другима (странцима, не-припадницима нације)” (Gavrilović 2008, 38). Испричан из позиције моћи у одређеном пресеку простора и времена, посматрани музејски наратив представљао је важан механизам у процесу конструисања националног идентитета социјалистичке Југославије насталог на тековинама Народноослободилачке борбе. Другим речима, у поступку реализације социјалистичке Југославије као „националног пројекта”, улога Музеја устанка 1941. у Титовом Ужицу била је да сведочи о стварању и историјском развоју југословенског народа и помаже у афирмацији њиховог националног идентитета. Такође, указујући на шири политички контекст у коме је посматрани музеј тумачио културу и друштвену историју, јер је располагао специјалним средствима за широку културну пропаганду, за популаризацију националне културе и њених монументалних дела (види Andrejević-Kun 1948, 2–3), дати су одговори на питања *како* је и *зашто* стална поставка Музеја устанка 1941. „причала причу” о југословенској нацији.

³¹ „Они су стасали са револуцијом”, у: *Вести*, 3. јул 1961. године, стр. 7.

Извори

Борба, 4. јул 1961. године.

Вести, 3. јул 1961. године; 13. јул 1961. године.

Политика, 4. јул 1961. године.

Литература

- Andrejević-Kun, Nada. 1948. „Zadaci muzeja u novim društvenim uslovima u našoj zemlji”. *Muzeji* 1: 2–3.
- Aronsson, Peter, и Gabriella Elgenius 2011. “Making National Museums in Europe – A Comparative Approach”. In: *Building National Museums in Europe 1750–2010*, eds. Peter Aronsson and Gabriella Elgenius, 5–20. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:450373/FULLTEXT01.pdf> (preuzeto 21. novembra 2020).
- Banović, Branko. 2012. „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu evroatlantskih integracija (I dio)”. *Etnoantropološki problemi* 7 (4): 1033–1055.
- Banović, Branko. 2013. „Narativna reprodukcija savremenog crnogorskog identiteta u procesu evroatlantskih integracija (II dio)”. *Etnoantropološki problemi* 8 (2): 519–537.
- Bhabha, Homi. 2003. “DissemiNation: Time, Narrative and the Margins of the Modern Nation”. In: *Nation and Narration*, ed. Homi Bhabha, 291–322. London – NY: Routledge.
- Bogdanović, Bojana. 2019. *Antropologija grada – političko konstruisanje prostora*. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Brooks, Peter. 1998. „Frojdov masterplot: jedan model pripovedanja”. *Reč* 57: 229–244.
- Cameron, Duncan. 1968. “A Viewpoint: The Museum as a Communication System and Implications for Museum Education”. *Curator* 11 (1): 33–40.

- Carr, David. 1986. "Narrative and Real World: An Argument for Continuity". *History and Theory* 25 (2): 117–131.
- Cvetković, Vladimir. 2002. „Nacionalni identitet i (re)konstrukcija institucija u Srbiji (ideologije, obrazovanje, mediji)”. *Filozofija i društvo XIX–XX*: 51–75.
- Cvjetičanin, Tatjana. 2015. „Predmeti ili narativi. Arheološke postavke u Srbiji: doba artefakata”. *Etnoantropološki problemi* 10 (3): 557–593.
- De Borhegyi, Stephen. 1963. "Visual Communication in the Science Museum". *Curator* 6 (1): 45–57.
- Đorđević, Jelena. 1986. „Mnoštvo lica svetkovine”. *Kultura* 73: 9–30.
- Gatalović, Miomir. 2014. „Jugoslovenska državna politika na Kosovu i Metohiji 1958–1974”. Doktorska dis., Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Gavrilović, Ljiljana. 2008. „Muzeji i geografije (nacionalne) moći”. U: *Muzeji u Srbiji: započeto putovanje*, ur. Ljiljana Gavrilović i Marko Stojanović, 33–45. Beograd: MDS.
- Gavrilović, Ljiljana, i Marko Stojanović. 2008. „Predgovor” u: *Muzeji u Srbiji: započeto putovanje*, ur. Ljiljana Gavrilović i Marko Stojanović, 3–5. Beograd: MDS.
- Gavrilović, Ljiljana. 2011. *Muzeji i granice moći*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Gligorijević, Branislav. 1992. „Društveno-politički razvoj Užica 1945–1974”. U: *Istorija Užica II*, ur. Branislav Gligorijević, 373–422. Beograd: Institut za savremenu istoriju i Spomen obeležje „Kadinjača”.
- Golubović, Zagorka, 1995. „Nacionalizam kao dominantni društveni odnos i kao dispozicija karaktera”. U: *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba*, ur. Zagorka Golubović, Bora Kuzmanović i Mirjana Vasović, 133–169. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Golubović, Zagorka. 1999. *Ja i Drugi – Antropološka istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*. Beograd: Republika.
- Harvey, Penelope. 1996. *Hybrids of Modernity: Anthropology, the Nation State and the Universal Exhibition*. London: Rutledge.
- Hooper Greenhill, Eilean. 1999. "Education, communication and interpretation: towards a critical pedagogy in museums". In: *The Educational Role of the Museum*, ed. Eilean Hooper Greenhill,

- 3–27. London: New York: Routledge.
- Jacobs, Ronald. 2002. "The Narrative Integration of Personal and Collective Identity in Social Movements". In: *Narrative Impact: Social and Cognitive Foundation*, eds. Melanie C. Green, Jeffrey J. Strange and Timothy C. Brock, 205–222. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Publisher.
- Jagdhuhn, Nataša. 2017. „Jugoslavizacija muzejskog polja”. U: *Zbornik radova Historijskog muzeja BiH*, ur. Elma Hodžić, 11–19. Sarajevo: Historijski muzej Bosne i Hercegovine.
- Kaplan, Flora. (ur.) 1996. *Museums and the Making of "Ourselves": the Role of Objects in National Identity*. Lister: Leister University Press.
- Keen, Suzanne. 2003. *Narrative Form*. New York: Palgrave Macmillan.
- Knell, Simon. 2011. "National Museums and the National Imagination". In: *National Museums: New Studies from Around the World*, eds. Simon J. Knell, Peter Aronsson, and Arne Bugge Amunsn, 3–28. London: Routledge.
- Knez I., and A. Wright. 1970. "The Museum as a Communication System: An Assessment of Cameron's Viewpoint". *Curator* 12 (3): 204–212.
- Krivošejev, Vladimir. 2011. „Muzejska politika u Srbiji: nastajanje, kriza i novi početak”. *Kultura* 130: 291–317.
- Kumović, Mladenko. 2004. *Muzeološko obrazovanje u Finskoj, Češkoj Republici i Srbiji i Crnoj Gori*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.
- Macdonald, Sharon. 2003. "Museums, national, postnational and transcultural identities". *Museum and society* 1 (1): 1–16.
- Manojlović-Pintar, Olga. 2010. „Rat i nemir – o viđenjima socijalističke Jugoslavije, Drugog svetskog rata u kome je nastala i ratova u kojima se raspala”. U: *Novosti iz prošlosti: znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*, pr. V. Dimitrijević, 83–106. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Maroevićev, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske znanosti.
- Miklošević, Željka. 2014. „Muzej kao multimodalan komunikacijski sustav”. Doktorska dis., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Miladinov, Branislava. 2016. „Funkcija naracije u pesmama Lirskih balada Williama Wordswortha”. Doktorska dis., Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.

- Nedeljković, S. 2007. *Čast, krv i suze*. Beograd: Zlatni zmaj.
- Perić Momčilović, Vesna. 2016. „Teorija narativnih konstrukcija u postjugoslovenskom filmu od 1994. do 2008”. Doktorska dis., Fakultet dramskih umetnosti Univerziteta u Beogradu.
- Popadić, Milan. 2014. „Muzej kao epizoda: Muzej savremene umetnosti u Beogradu (1929–1935)”. Blog *Supervizuelna*, postavljen 30. maja. Preuzet 1. novembra 2020. <https://www.supervizuelna.com/blog-muzej-kao-epizoda-muzej-savremene-umetnosti-u-beogradu-1929-1935/>
- Radenović, Sandra. 2006. „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja”. *Filozofija i društvo* 3: 221–237.
- Ramet, Sabrina. 2007. “The Dissolution of Yugoslavia: Competing Narratives of Resentment and Blame”. *Südost Europa* 55 (1): 26–69.
- Ricoeur, Paul. 1991. “Narrative Identity”. In: *Narrative and Interpretation*, ed. David Wood, 188–201. London: Routledge.
- Rimmon-Kenan, Shlomith. 2006. “Concepts of Narrative”. In: *The Travelling Concept of Narrative*, eds. Matti Hyvärinen, Anu Korhonen and Juri Mykkänen, 10–19. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies.
- Simić, Marina. 2008. „Izlaganje narodnosti kao tradicionalne kulture u Etnografskom muzeju u Beogradu: Istraživanje muzejske modernističke prakse”. U: *Muzeji u Srbiji: započeto putovanje*, ur. Ljiljana Gavrilović i Marko Stojanović, 47–69. Beograd: MDS.
- Simić, Marina. 2017. „Muzealizacija socijalističkog nasleđa: preliminarna antropološka analiza Muzeja Jugoslavije”. *Genero* 21: 117–135.
- Smit, Antoni. 2010. *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Somers, Margaret. 1992. “Narrativity, Narrative Identity, and Social Action: Rethinking English Working-Class Formation”. *Social Science History* 16 (4): 591–630.
- Stanimirović, Angelina, i Života Marković. 1984. *Kroz Muzej ustanka 1941*. Titovo Užice: OOUR Muzej ustanka 1941.
- Šola, Tomislav. 2011. „Uloga baštinskih institucija u građenju nacionalnog identiteta”. U: *Hrvatski identitet*, ur. Romana Horvat, 255–285. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vasiljević, Jelena. 2009. „Narativizacija srpsko-hrvatskog sukoba iz

1990-tih: primeri upotrebe medijskih izvora u antropološkom istraživanju”. *Antropologija* 9: 147–173.

Vrbanec, Magdalena. 2013. „Razvoj nacionalnih muzeja u Evropi”.
Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

ПРОПАГАНДА И ЈАВНИ НАРАТИВИ
У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ
Зборник радова

THE PROPAGANDA AND PUBLIC NARRATIVES
IN SOCIALIST YUGOSLAVIA
Proceedings

За издаваче

Др Небојша Кузмановић
Проф. др Драгана Радојичић

Лектура и коректура

Ивана Гојковић
Катарина Нешић

Дизајн корица

Александар Павловић

Припрема за штампу

Александар Павловић

Штампа

ЛП Службени гласник, Београд

Тираж

300

ISBN 978-86-81930-12-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

32.019.5(497.1)»1945/1989»(082)

ПРОПАГАНДА и јавни наративи у социјалистичкој Југославији
/ уредници Бојана Богдановић, Кристијан Обшуст = The propaganda
and public narratives in Socialist Yugoslavia; editors Bojana Bogdanović,
Kristijan Obšust. - Нови Сад : Архив Војводине; Београд : Етнограф-
ски институт САНУ, 2021 (Београд: Службени гласник). - 280 стр. :
илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце. - Библиографија
уз сваки рад. - Резиме на енгл. језику уз већину радова.

ISBN 978-86-81930-12-0

COBISS.SR-ID 39328009